УДК 780.616.432.071.2(477.54)(092)

DOI 10.34064/khnum2-2310

Пінчук Олена Григорівна

доцент кафедри теорії музики Харківського національного
університету мистецтв імені І. П. Котляревського

e-mail: elena_pinc4uk@ukr.net

ORCID 0000-0003-0264-3432

**ВСЕВОЛОД ТОПІЛІН – ПІАНІСТ ЛЕГЕНДАРНИЙ,
АЛЕ... НЕВІДОМИЙ**

Всеволод Топілін (1908–1970) – концертуючий піаніст-віртуоз та педагог, який зіграв значну роль в становленні української піаністичної культури. Його ім'я в 30-ті роки XX ст. називали поряд з іменами В. Пухальського, Ф. Блуменфельда, Г. Беклемішева, а в наш час – С. Ріхтера, А. Ведернікова, Г. Нейгауза. Він прославився як перший концертмейстер видатного скрипаля XX ст. Д. Ойстраха. Їхній легендарний ансамбль, що склався 1930 року, з тріумфальним успіхом гастролював по всій території Радянського Союзу та за кордоном до середини 1941 року.

Трагічні події XX ст. зруйнували життя та стрімку і блискучу кар'єру Топіліна, викреслили його із сфери публічної діяльності, але не стерли з пам'яті небагатьох людей (і не тільки музикантів) довоєнний легендарний образ піаніста в ореолі європейської слави

Мета статті – розширити знання про великого музиканта та педагога; новими деталями та фактами заповнити прогалини в нашому уявленні

про нього; відродити статус В. Топіліна в історії європейського піанізму. Несумірність значення В. Топіліна як унікальної творчої особистості та бідності інформації про нього, а також відсутність спеціальних праць про життя і творчість піаніста та повномасштабної оцінки його місця в музичній культурі нашої країни визначили **актуальність** цієї публікації.

Наукова новизна полягає у відтворенні фактів біографії В. Топіліна як цілісності, що вписана в загальний історико-культурний контекст.

■ **Ключові слова:** музична культура, піанізм, сольне та ансамблеве виконавство, виконавська майстерність, інтерпретація, фортепіанна педагогіка.

Постановка проблеми. Всеволод Топілін (1908–1970) – концертуючий піаніст-віртуоз та педагог – зіграв вельми помітну роль в становленні української піаністичної культури. Його ім'я в 30-ті роки XX ст. не дарма називали поряд з іменами В. Пухальського, Ф. Блуменфельда, Г. Беклемішева, а в наш час С. Ріхтера, А. Ведернікова, і самого «великого Генріха» – Г. Нейгауза. Він прославився як перший концертмейстер видатного скрипаля XX ст. Д. Ойстраха. Їхній легендарний ансамбль, що склався 1930 року, з тріумфальним успіхом гастролював по всій території Радянського Союзу та за кордоном до середини 1941 року.

Трагічні події XX ст. зруйнували життя та стрімку і блискучу кар'єру Топіліна, викреслили його із сфери публічної діяльності, але не стерли з пам'яті небагатьох людей (і не тільки музикантів) довоєнний легендарний образ піаніста в ореолі європейської слави. Як більшість радянських громадян, що пережили Другу світову війну, окупацію, полон та фашистські концтабори, Топілін був приречений на довгі роки тяжких випробувань та принижень в таборах ГУЛАГ'у і на засланні. Після війни він не мав великої сцени, його ім'я зникло з концертних афіш, і не тільки, і тим самим – було вилучено із сфери культури, викинуто із пам'яті її носіїв.

Але Всеволод Топілін знайшов в собі сили повернутися у професію і відродитися в іншій іпостасі, до якої він був вже готовий, – в професії вчителя. В останній період життя як професор та завідувач кафедри спеціального фортепіано в Київській консерваторії він за дуже малий термін створив власну піаністичну школу – школу В. Топіліна.

Аналіз публікацій. Життя та творча діяльність Топіліна представлені невеликою кількістю матеріалів.

Багато обставин раннього періоду життя В. Топіліна нам невідомі і, мабуть, вже ніколи не будуть відомі, хоча деякі подробиці з'являються тільки зараз. У музиканта були серйозні причини самому приховувати минуле своєї родини (дворянське походження, службу батька в імператорський, а потім – в Білій армії) (Татаринский, 2010). Довоєнний період – період творчого злету та росту популярності музиканта – лаконічно зафіксований в небагатьох документах його особових справ, які збереглися в архівах ХДК та ХССМШ (Топілін, рукопис).

Лагерно-тюремна тема була під забороною в СРСР ще довго і після війни – до середини 80-х років, коли вже багатьох, які знали Топіліна в довоєнний час, не залишилося в живих. «Послужний список» Топіліна післявоєнного періоду (арешт, табір, заслання, амністія, а головне – відсутність реабілітації) – не сприяли зростанню публічної зацікавленості музикантом та накопиченню матеріалів про нього; музичні діячі, друзі не могли навіть називати його у своїх матеріалах, спогадах, книгах, а якщо його ім'я і називали, то цензура безжально його викреслювала; багато хто з колег не хотів спілкуватися з піаністом. Імені Топіліна не знайти і в 6-томному виданні Музичної енциклопедії (1972–1982).

Топілін післялагерного періоду (з 1955 року) представлений в статтях та спогадах його учнів, опублікованих вже після смерті митця. В цих статтях учні Топіліна, спираючись на свої спогади, розмови з вчителем, його розповіді, створили образ феноменально обдарованого музиканта, багатогранний талант якого розкрився в усіх сферах його діяльності – піаніста-соліста, концертмейстера, педагога. Перші роботи учнів Топіліна В. Бойкова та О. Вітовського 1983–1984 років подають неповну інформацію про життєвий шлях музиканта, що було обумовлено ідеологічними обмеженнями радянської цензури того часу [Бойков, Вітовський, 1983; 1984]. Перша з них, яка була виконана за планом методичної роботи, не була опублікована (існувала на правах рукопису в бібліотеці Донецької консерваторії) і тому була не відома широкому загалу. Третя їхня робота 2001 року є текстовим повторенням двох попередніх робіт (Бойков, Вітовський, 2001). Стаття

іншого учня В. Топіліна – М. Степаненка 1998 року подає інформацію більш повно, але вона вперше була опублікована в Німеччині і залишалася невідомою в нашій країні, доки не була двічі перевидана в перекладі українською мовою в 2012 та 2016 роках (Степаненко, 1998). В 1990 році ім'я В. Топіліна, нарешті, з'явилося в Музичному енциклопедичному словнику під редакцією Г. Келдиша (Топилин..., 1990: 559). В подальшому матеріали про В. Топіліна з'являються в книгах Л. Лисенко (Лисенко, 1998), О. Снегирьова (Снегирьов, 2001), в статтях О. Конової (Конова, 2007), але в контексті інших тем.

Мета статті – розширити знання про великого музиканта та педагога; новими деталями та фактами заповнити прогалини в нашому уявленні про нього; відродити статус В. Топіліна в історії європейського піанізму.

Наукова новизна полягає у відтворенні фактів біографії В. Топіліна як цілісності, що вписана в загальний історико-культурний контекст.

Несумірність значення В. Топіліна як унікальної творчої особистості та бідності інформації про нього, а також відсутність спеціальних праць про життя і творчість піаніста та повномасштабної оцінки його місця в музичній культурі нашої країни визначили **актуальність** цієї публікації.

Паралельно виникає тема трагічної долі музиканта-патріота, який досягнув світового визнання, в жорстких умовах війни і нелюдських законів влади. В долі Топіліна постає на весь зріст проблема «митець і влада» в одному із самих трагічних її проявів – в умовах радянського тоталітарного режиму. Вивчення життя Топіліна допомагає відчути антигуманний характер минулої епохи, осмислити її правду та брехню і поставити питання: які ще пласти невідомого нам духовного та творчого життя криється під покривом забуття? Розробка цієї теми дуже актуальна в пострадянський період, який характеризується гострим інтересом до нашого минулого і, насамперед, – до його забутих героїв.

Об'єкт дослідження – життя та творчість В. Топіліна – в контексті епохи 20–60-х років XX століття – подається як справжня біографія піаніста: від учнівства до перших висот професійного визнання; від фашиського полону – через довгі роки ГУЛАГ'у і «амністію» –

до пізнього відродження в консерваторських класах. Увесь життєвий шлях артиста простежується в нерозривному зв'язку з музично-історичним контекстом часу.

Предметом дослідження є особистість артиста в усіх його іпостасях, в усіх гранях таланту.

Матеріал. Фактологічною основою для реконструкції біографії піаніста стали архівні документи, окремі публікації, афіши, світлини та фотодокументи, спогади учнів та колег.

Методологія. Історико-біографічний жанр дослідження потребував пошукової та аналітичної роботи для вивчення історико-культурного контексту, в якому формувалася та розвивалася особистість музиканта.

Виклад основного матеріалу. Всеволод Топілін народився 27 січня (за старим стилем) 9 лютого (за новим стилем) 1908 року, в місті Янів колишньої Люблінської губернії (Польща) у дворянській родині офіцера імператорської армії. Дитячі роки провів в м. Лебедянь (тоді Тамбовської губернії), де у восьмирічному віці залучився до гри на фортепіано. В 1922 році осиротіла родина (батько – генерал білогвардійської армії, загинув в 1920 році), переїжджає до Харкова, де 14-річний Топілін розпочинає трудове життя, але не припиняє заняття музикою. Спочатку бере приватні уроки фортепіано у славного піаніста європейського рівня П. К. Луценка (школа Таузіга), а в 1924–1928 роках навчається і закінчує Харківський музично-драматичний інститут по класу спеціального фортепіано професора П. К. Луценка. Паралельно з 1924 року до листопада 1929 року він працює як педагог по класу спеціального фортепіано та концертмейстером у музичній студії Дорпрофсожу Південної залізниці.

З 1929 року Топілін працює у Харкові в системі Укрфіла (Української філармонії) та Уккрандіоцентру як піаніст-соліст та ансамбліст. У 1930 р. утворився славнозвісний ансамбль Топіліна з Ойстрахом, який проіснував до середини 1941 року. З 1931 року Топілін та Ойстрах беруть участь в діяльності ДААНІС'у (Державні академічні ансамблі та солісти) – концертно-гастрольної організації, створеною в Україні, яка розгортає широку гастрольну діяльність на теренах Радянського Союзу. З 1932 року Топілін як соліст та ансамб-

ліст працює в Московській філармонії, у Всесоюзному радіоцентрі та Всесоюзному Гастрольбюро.

Впродовж багатьох років до 1941 року Топілін інтенсивно і успішно концертує як сольний та ансамблевий виконавець. Разом з Д. Ойстрахом він записує на грамплатівках програми з творів І. С. Баха, Л. ван Бетховена, Р. Вагнера, І. Альбеніса та ін. Досить швидко В. Топілін завоював популярність як кращий ансамбліст СРСР. Кращі вітчизняні та закордонні виконавці прагнули залучити Топіліна як провідного ансамбліста до своїх концертних програм. Його партнерами, окрім Д. Ойстраха, були скрипаль Мирон Полякін, Зоя Лодій (сопрано), Моріс Марешаль (французький віолончеліст), Маріам Андерсон (співачка з США). Як учасник ДААНІС'у він гастроллював у різних куточках Радянського Союзу. Про розмах та інтенсивність гастрольного графіку Д. Ойстраха і В. Топіліна в 30-ті роки свідчить географія їх виступів: Москва, Ленінград, Харків, Ростов, Грузія, Латвія, Азово-Чорноморська філармонія, Польща, Швеція.

В ці роки Топілін консультується у К. Ігумнова, відвідує славновісні бахівські семінари Б. Яворського, бере активну участь у діяльності композиторського студентського гуртка Московської консерваторії. В 1935–1936 роках Топілін разом з Д. Ойстрахом та Г. Гінзбургом бере участь у великому гастрольному турне в країнах Балтії, Польщі, Швеції, Німеччини, яке мало схвальну оцінку європейської преси.

В 1938 В. Топілін стає аспірантом Московської консерваторії по класу Г. Нейгауза, а також його асистентом. В 1939 році, як свідчить анонс в газеті «Советское искусство» від 04.09.1939 року, Топілін мав брати участь у великих гастролях радянських виконавців у США, але цьому завадила розпочата Друга світова війна. 1941 року, по закінченні аспірантури, перед ним відчиняється новий шлях, але війна жорстоко обірвала блискуче розпочату артистичну кар'єру Топіліна, розірвавши його життя на дві половини: епоху слави і тріумфу (1929–1941) і епоху забуття (1941–1955) та відродження (1955–1970).

П'ятнадцять років (1941–1955) стали роками небуття. Він та його ім'я зникли із публічного життя. Ось події цього періоду: Московське народне ополчення, полон, німецький концтабір, радянський концтабір, «амністія». Останні 15 років життя (1955–1970), пов'язані

з Красноярськом (1955–1956), Харковом (1956–1962) та Києвом (1962–1970), а також частково з Ростовом (1967–1968), – були поверненням його до професійної діяльності, переважно, до артистичної педагогіки. В 1955–1956 рр. В. Топілін працює педагогом по класу спеціального фортепіано та методики у Красноярському краєвому музичному училищі. В наступних 1956–1957 рр. – викладач спеціального фортепіано Харківського музичного училища; 1957–1962 – викладач спочатку загального, а потім спеціального фортепіано та камерного ансамблю в Харківській державній консерваторії та музичній десятирічці (ХССМШ-і). З 1962 до 1970 року В. Топілін – викладач спеціального фортепіано в Київській державній консерваторії: послідовно, в. о. доцента (1962–1965), доцент (1965–1966), з 1967 року – професор та завідувач кафедри спеціального фортепіано. В 1967–1968 (один навчальний рік) В. Топілін був завідувачем кафедри спеціального фортепіано та педагогом спеціального фортепіано Ростовського музично-педагогічного інституту (за сумісництвом).

Не маючи великої сцени, він виступає на сценах музучилищ, консерваторій, муздесятирічок. Він жив тільки музикою і тільки в музиці. Спогади музикантів відтворюють яскраві враження відвідувачів його концертів та відкритих уроків, які перетворювалися на міні-концерти. В Києві Топілін з великим успіхом виступив в сонатному ансамблі з Лауреатами міжнародних конкурсів О. Крисой, О. Пархоменко та М. Чайковською. Успіхи Топіліна в педагогічній діяльності підтверджуються успіхами учнів його класу на конкурсах. На Всеукраїнському конкурсі з п'яти піаністів-переможців троє студентів В. Топіліна відзначено дипломами лауреатів.

Всеволод Володимирович Топілін, який відзначався величезною ерудицією в галузі музичної літератури, знанням всіх тонкощів піаністичної майстерності, безумовним смаком, який володів сучасною найдосконалішою методикою навчання гри на фортепіано, активно і систематично допомагав спеціальним кафедрам Ростовського та Донецького музично-педагогічних інститутів, Львівської консерваторії, музичним училищам України. Всеволод Топілін багато виступав з лекціями, доповідями, відкритими уроками з питань інтерпретації, виконавської майстерності, фортепіанної методики. В 1970 році В. Топілін помер у м. Київ.

Висновки. Наше дослідження (Пінчук, 2018) повернуло ім'я Всеволода Топіліна в історію нашої культури, відродило важливу сторінку нашої історії, грубо вирвану попередньою владою. А життя В. Топіліна демонструє велич духа митця, що знайшов в собі сили повернутися у велике мистецтво і залишити свій слід в історії вітчизняної культури.

ЛІТЕРАТУРА

- Бойков, В. Г., Вітовський, О. І. (1984). Згадуючи професора. *Музика*, 2, 30–31.
- Бойков, В. Г., Вітовський, О. І. (2001). В. В. Топілін – видатний учень П. К. Луценка. *Павло Кіндратович Луценко і сучасність*: зб. матеріалів Міжнар. наук. конф. Харків, 17–25 жовт. 2000 р. Харків: Факт, 11–13.
- Бойков, В. Г., Витовский, А. И. (1983). *О работе над фортепианной фактурой в классе В. В. Топилина*. Донецкий гос. музык. пед. институт. Кафедра специального фортепиано. Донецк. Рукопись.
- Витовский, А. Ю. (2013). «Любишь музыку – играй!» Памяти учителя, В. В. Топилина (1908–1970). К 100-летию со дня рождения. *Київська фортепіанна школа. Імена та часи*. (с. 220–225). Київ: НМАУ ім. П. І. Чайковського, 220–225.
- Гусев, І. (2013). Креативні методики виховання музиканта у майстерні В. В. Топіліна. *Київська фортепіанна школа. Імена та часи*. (с. 226–227). Київ: НМАУ ім. П. І. Чайковського.
- Задерацька, А. (2013). Всеволод Володимирович Топілін. *Київська фортепіанна школа. Імена та часи*. (с. 210–212). Київ: НМАУ ім. П. І. Чайковського.
- Кононова, О. В. (2007). Спадкоємність поколінь: кафедра спеціального фортепіано. *Pro Domo Mea*: Нариси. Харківський державний університет мистецтв імені І. П. Котляревського. Харків, 20–56.
- Лисенко, Л. Ф. (1998). *Павло Кіндратович Луценко та його учні: шляхи формування харківської піаністичної школи*. Вид. 2-ге, доп. Харків: Лівий берег.
- Пінчук, О. Г. (2018). *Canto sospeso. Перервана пісня: Книга про В. В. Топіліна*: монографія. Харків: Естет-Прінт.
- Прыгун, Е. В. (2012). Всеволод Владимирович Топилин. Повороты судьбы. *Культура и искусство сибирского города: традиции и современность*: Материалы Всерос. науч. конф. 4–5 окт. 2012. Красноярск, 73–75.

- Сиротин, И. Д. (2016). Слово о В. В. Топилине. «О том, что вспомнилось...». (с. 12–164). Москва.
- Снегирьов, О. М. (2001). *Піаністи України ХХ ст.* Київ: КДВМУ ім. Р. М. Глієра.
- Суслин, В. Е. (2009). Всеволод Владимирович Топилин. *Формування творчої особистості в інформаційному просторі сучасної культури*: матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. (с. 16–22). Харків. ХССМШ-і.
- Татаринский, И. О. (2010). Поколенная роспись рода Карякиных [Рукопись]. Москва. *Личный архив И. О. Татаринского.*
- Топилин, В. В. *Личное дело* (1957–1962 гг.). Архив Харьковской государственной консерватории; Харьковской музыкальной школы-десятилетки (ныне ХССМШ-и); Киевской консерватории и личный архив автора [Рукопись].
- Топилин Всеволод Владимирович (1990). *Музыкальный энциклопедический словарь* (ред. Г. В. Келдыш). (с. 559). Москва: Советская энциклопедия.
- Топілін Всеволод Володимирович (2013). *Київська фортепіанна школа. Імена та часи*. Київ: НМАУ ім. П. І. Чайковського, 210–235.
- Stepanenko, M. (1998). Vsevolod Topilin, der Assistent von Heinrich Neuhaus. *Aspekte interkulturellen Beziehung in Pianistik und Musikgeschichte zwischen dem östlichen Europa und Deutschland*. Konferenzbericht. (band 3, p. 135–138). Köln. Heinrich Neuhaus (1888–1964). Zum 110 Geburtsjahr. Köln: Editio IME, Studio Verlag.

Olena Pinchuk

Associate professor of the Music Theory Department,
Kharkiv National I. P. Kotlyarevsky University of Arts
e-mail: elena_pinc4uk@ukr.net
ORCID 0000-0003-0264-3432

VSEVOLOD TOPILIN IS A LEGENDARY PIANIST, BUT... UNKNOWN

Introduction. *Vsevolod Vladimirovich Topilin (1908–1970) is a concert pianist-virtuoso and a teacher who played a significant role in the development of Ukrainian piano culture. His name was as famous as V. Pukhalsky's, F. Blumenfeld's, G. Beklemishev's in the 30-ies of the XX century, and in our time*

he was respected along with S. Richter, A. Vedernikov and the «great Henry» – H. Neuhaus. He was well-known as the first accompanist of D. Oistrakh. Their legendary ensemble was formed in 1930 and toured triumphantly throughout the territory of the Soviet Union and abroad until 1941.

The tragic events of the twentieth century broke his life and career, deleted him from the sphere of public activity. He remained in the memory of very few people (and not only musicians!) as the pre-war legendary image of the pianist in the halo of European glory.

Theoretical Background. Great significance of V. Topilin's personality and the scarcity of information about him as well as the absence of special works about the life and work of the pianist and the complete social evaluation of his place in the musical culture determined the goals of this publication.

The theme of the tragic fate of the world-acclaimed patriotic musician arises in the context of cruel circumstances of the war and brutal laws of the power. The problem of "artist and government" is reflected in the fate of Topilin in one of its most tragic refractions – under the totalitarian Soviet regime with its anti-human laws. Studying the life of V. Topilin helps us feel the inhuman character of a bygone era, realize its truth and lies, and ask: what are the other layers of unknown spiritual and creative life hidden under the cover of oblivion?

The study of this topic is very urgent in the post-Soviet period which is marked by a keen interest in our past and primarily in its forgotten heroes.

The purpose of the article is to expand knowledge about the great musician and teacher, adding new details and facts about his personality, and to restore the status of V. Topilin in the history of European pianism. The **scientific novelty** lies in the reproduction of the facts of V. Topilin's biography as a whole, inscribed in the general historical and cultural context.

The life and work of V. Topilin in the context of the 20s–60s of the 20th century is presented as a real biography of the pianist: from apprenticeship to the first heights of professional recognition; from fascist captivity – through many years of the Gulag and 'amnesty' – to the late revival of Conservatory classes. The whole life of the artist is traced in inseparable connection with the historical, and first of all – musical-historical context of the time.

Conclusions. Our research has returned the name of Vsevolod Topilin to the history of our culture, revived an important page of our history, rudely torn out by the previous government. The life of V. Topilin demonstrates greatness of the spirit

of the artist, who was able to find the strength to return to the great art and leave his mark in the history of national culture.

■ **Key words:** music culture, pianism, solo and ensemble performance, performance skills, interpretation, piano pedagogy.

REFERENCES

- Boykov, V. H., Vitovskyi, O. I. (1984). Zghaduiuchy profesora [Remembering the professor]. *Muzyka*, 2, 30–31 [in Ukrainian].
- Boykov, V. H., Vitovskyi, O. I. (2001). V. V. Topilin – vydatnyi uchen P. K. Lutsenka. *Pavlo Kindratovych Lutsenko i suchasnist [Pavlo Kindratovych Lutsenko and modernity]*: zb. materialiv Mizhnar. nauk. konf. Kharkiv, 17–25 zhovt. 2000 r. Kharkiv: Fakt, 11–13 [in Ukrainian].
- Boykov, V. H., Vitovskyi, A. Y. (1983). *O rabote nad fortepyannoy fakturoy v klasse V. V. Topylyna [On the work on the piano texture in the class of V. V. Topilin]*. Donetskyi hos. muzyk. ped. ynstytut. Kafedra spetsyalnoho fortepyano. Donetsk. Rukopys [in Ukrainian].
- Vitovskyi, A. Yu. (2013). «Liubyshe muzyku – yhray!» Pamiaty uchytelia, V. V. Topylyna (1908–1970). K 100-letiyu so dnia rozhdeniya. *Kyivska fortepianna shkola. Imena ta chasy [Kyiv Piano School. Names and times]*. (s. 220–225). Kyiv: NMAU im. P. I. Chaykovskoho [in Ukrainian].
- Husiev, I. (2013). Kreatywni metodyky vykhovannia muzykanta u maysterni V. V. Topilina. *Kyivska fortepianna shkola. Imena ta chasy [Kyiv Piano School. Names and times]*. (s. 226–227). Kyiv: NMAU im. P. I. Chaykovskoho [in Ukrainian].
- Zaderatska, A. (2013). Vsevolod Volodymyrovych Topilin. *Kyivska fortepianna shkola. Imena ta chasy chasy [Kyiv Piano School. Names and times]*. (s. 210–212). Kyiv: NMAU im. P. I. Chaykovskoho [in Ukrainian].
- Kononova, O. V. (2007). Spadkoiemnist pokolin: kafedra spetsyalnoho fortepyano [Succession of generations: the department of special piano]. *Pro Domo Mea: Narysy. Kharkivskyi derzhavnyi universytet mystetstv imeni I. P. Kotliarevskoho*. (p. 20–56). Kharkiv [in Ukrainian].
- Lysenko, L. F. (1998). *Pavlo Kindratovych Lutsenko ta yoho uchni [Pavlo Kindratovych Lutsenko and his students: ways of forming the Kharkiv piano school]*: shliakhy formuvannia kharkivskoï pianistychnoï shkoly. Vyd. 2-he, dop. Kharkiv: Livyi bereh [in Ukrainian].

- Pinchuk, O. H. (2018). *Canto sospeso. Perervana pisnia: Knyha pro V. V. Topilina [Interrupted song: A book about V. V. Topilin]*: monohrafiia. Kharkiv: Estet-Print [in Ukrainian].
- Prygun, E. V. (2012). Vsevolod Vladimirovich Topilin. Povoroty sudby [Vsevolod Vladimirovich Topilin. Twists of fate]. *Kultura i iskusstvo sibirskogo goroda: traditsii i sovremennost: Materialy Vseros. nauch. konf. 4–5 okt. 2012. Krasnoyarsk*, 73–75 [in Russian].
- Sirotin, I. D. (2016). *Slovo o V. V. Topiline [A word about V. V. Topilin]*. «O tom, chto vspomnilos...». (s. 12–164). Moskva [in Russian].
- Sniehirov, O. M. (2001). *Pianisty Ukraïny XX st. [Pianists of Ukraine of the XX century]*. Kyïv: KDVMU im. R. M. Hliiera [in Ukrainian].
- Suslyn, V. E. (2009). Vsevolod Vladymyrovych Topylyn [Vsevolod Vladimirovich Topilin]. *Formuvannia tvorchoï osobystosti v informatsiïnomu prostori suchasnoï kultury [Formation of creative personality in the information space of modern culture]*: materialy III Vseukr. nauk.-prakt. konf. (s. 16–22). Kharkiv. KhSSMSH-i [in Ukrainian].
- Tatarinskiï, I. O. (2010). *Pokolennaya rospis' roda Karyakinyh [Rukopis]*. Moskva. Lichnyiï arhiv I. O. Tatarinskogo [Personal archive of I. O. Tatarinsky] [in Russian].
- Topilin, V. V. *Lichnoe delo (1957–1962 gg.)*. Arhiv Har'kovskoï gosudarstvennoï konservatorii; Har'kovskoï muzykal'noï shkoly-desyatiletki (nyne HSSMSH-i); Kievskoï konservatorii i lichnyiï arhiv avtora. [Rukopis] [in Ukrainian].
- Topilin Vsevolod Vladimirovich (1990). *Muzykal'nyiï enciklopedicheskiï slovar' [Musical encyclopedic dictionary]* (red. G. V. Keldysh). (s. 559). Moskva: Sovetskaya enciklopediya [in Russian].
- Topilin Vsevolod Volodymyrovych (2013). *Kyïvska fortepianna shkola. Imena ta chasy [Kyiv Piano School. Names and times]*. (s. 210–235). Kyïv: NMAU im. P. I. Chaykovskoho [in Ukrainian].
- Stepanenko, M. (1998). Vsevolod Topilin, der Assistent von Heinrich Neuhaus. *Aspekte interkulturellen Beziehung in Pianistik und Musikgeschichte zwischen dem östlichen Europa und Deutschland*. Konferenzbericht. (band 3, p. 135–138). Köln. Heinrich Neuhaus (1888–1964). Zum 110 Geburtsjahr. Köln: Editio IME, Studio Verlag [in German].

Стаття надійшла до редакції 9 лютого 2021 року.